

Tradisjonelt historisk stoff i ny nordnorsk litteratur

Av **Nils M. Knutsen**

Nordlendingene skriver og skriver om de samme gamle motivene: om væreierne i forrige århundre. Om opprøret i Kautokeino 1852. Om den finske innvandringa til Nord-Norge i forrige århundre. Om de harde mellomkrigsåra. Om siste verdenskrig. Alt sammen vel og bra, men etter hvert nok så velkjente saker. (I en parentes er det viktig å merke seg at nordnorske lyrikerne, ikke minst de kvinnelige, har en helt annen samtidsorientering. De mannlige prosaistene er derimot, med få viktige unntak, er foreløpig ikke kommet lenger enn til 1945.)

Det er ikke vanskelig å forstå bakgrunnen for denne sterke nordnorske interessen for historiske motiver: Vi vet så lite om oss selv her oppe. I denne situasjonen er det at de skjønnlitterære forfatterne kommer oss i møte, oss og vårt behov for å se vår fortid, bli den bevisst. Men kanskje kunne man ønske seg en mer variert meny enn den stadige gjentakelsen av faste gjennomgangstemaer. Den treske handelsmann Mack ble avslørt allerede for 70 år siden, og han er jevnlig blitt avslørt helt fram til i dag. Så spørs det hvor interessant det er å fortsette med å avsløre ham, dersom man ikke har noe vesentlig nytt å tilføre omnet.

DEN LANGE BRØDVEGEN

Hans Kr. Eriksen fra Senja er profesjonell lokalhistoriker, og novellesamlinga *Den lange brødvegen* synes i hovedsak å være et biprodukt av omfattende kildestudier. Med rettsprotokoller og offentlige brevskaper i bakhodet vandrer Eriksen rundt på gamle kirkegårder, på rettersteder, på ruiner og overgrodde hustuffer, og så kommer de til ham, alle de navnløse i historien, og vil ha si historie fortalt. Heksa som ble brent, horkvinnen som ble hals-hogd, barnemordersken som havnet i fengsel i Trondheim, den ødsle rikmannen, den fattige husmannen som ser barna sulste ihjel rundt seg mens engelskmannen blokkerer korntrafikken fra Ber-

gen. Eriksens sosiale perspektiv er klart: han vil skrive om allmuen, de anonyme ofre for mektigere krefter — og han vil nyansere det bilde tradisjonell historieforskning gir av samfunnet.

Eriksen tar på sett og vis fatt i originalt stoff — men samtidig balanserer han hele tida på kanten av klisjeen. Boka åpner med fortellinga «Han Peder i Steine kom ikkje i histoneboka». Det er ei historie om en mann som drar på fiske sammen med sønnen sin «en morra i historia». Båten velter, de to drukner, og igjen står enka med barneflokket.

Det er nok riktig at han Peder i Steine ikke kom i histoneboka, men til gjengjeld havnet han i litteraturen, der han har vært en gjennomgangsfigur de siste 300 åra. Derfor virker han Peder så gammelkjent, derfor er hans skjebne så klisjéaktig og så — ja, unnskyld — så banal. Poenget med novellen synes å være at han Peder representerer en levende tradisjon, han og hans skjebne er typisk for de vilkår havet byr, typisk også for den moderne storbåttfisker vi møter i bokas siste tekst. Ideen er bra nok, men han Peder i Steine forblir en klisjéfigur. For heller ikke Hans Kr. Eriksen klarer å fornye ham, like lite som han klarer å fornye heksa eller barnemordersken eller de andre skikkelsene fra den historiske litteraturs faste typegalleri. Riktignok festes de til konkrete steder på Senja, de får navn og fødselsår, vi hører dem snakke dialekt, vi hører det knirke i tofta når de ror den siste turen, vi hører om deres triste skjebne, nesten ufattelig grusom. Men så er det ikke mer.

Eriksens styrke er hans lokal-kjennskap og hans pålitelighet som historiker. Hans problem er å få novellene til å peke ut over seg selv, til å bli noe annet og mer enn lokalhistorier. Inblant synes Eriksen å ha følt dette problemet selv, og han har da utstyrt historiene med forfatterkommentarer og refleksjoner fra vår egen tid. Inblant går det bra, inblant fører det bare til at teksten blir utflytende og løs, som f.eks. i «Prinsen og fattigfolket».

Eriksen har også med et par historier fra moderne tid, og etter

mitt skjønn lykkes han bedre her. «Sildedrapet» er et eksempel på det — både på grunn av den poetiske, vakre innledninga der en gammel fisker sitter i naustet og opplever at silda er kommet i fjorden igjen, og på grunn av slutten, der profittsyn fører til masseutryddelse av den mindre silda, høsten 1977. I norsk offentlighet er det helst utfendingene som er rovfiskere. Eriksen setter søkelyset på de norske notfiskerne, og det i ei fortelling som svir.

Tidligere har Eriksen skrevet på bokmål. I denne boka har han funnet fram til ei frisk og vellykt blanding av nynorsk og dialekt som understreker den lokale Senja-tonen i stoffet.

SVANEVINGER I NORD

Også finnmarkingen Idrar Kristiansen arbeider med historiske motiver. I 1970 ga han ut dokumentarromanen *Korstog mot Kautokeino*. Nå er Kristiansen ute med en ny historisk roman, *Svanevinger i nord*, den første i en serie på fire om den finske innvandringa til Finnmark i forrige århundre.

Emnet er behandlet av mange historikere og litteraturer — Eilert Sundt, Jacob Fellman, Sophus Tromholt, Just Qvigstad, Carl Schøyen (*Tre stammers møte*, 1918), Lars Berg, Samuli Paulaharju, Hans Kr. Eriksen (*Vandrere i grenseland*, 1973), og mange, mange flere. Langt den grundigste og mest nyanserte behandling av emnet gir historikeren Einar Niemi i sin avhandling *Oppbrudd og tilpassing. Den finske flyttingen til Vadsø 1845—1885* (1977).

Det skjønnlitterære bildet av de finske innvandrerne byr helst på sterkt heroiserende skildringer av seige og tapre finner som sliter seg den lange veien ut til Finnmarkskysten, ut til fisken og livberginga. Og i Norge slår finnene seg innett igjennom, underbyr nordmennes daglønninger og klarer seg likevel, rydder nytt land, lærer finnmarkingene å drive jordbruk, blir legendariske ishavfolk, men blir likevel i generasjoner behandlet som evige fremmedarbeidere uten anseelse.

Kristiansen står opp et større lærret enn de som tidligere har behandlet emnet, og første bind er i

sin helhet viet til oppbruddet og avreisen fra Nord-Finland. Hovedpersonen er en 14—15 års gardbrukersønn som etter hvert mister alle sine, og som så tar seg over til Norge midt på svarte vinteren. Før han kommer så langt har vi fått ei innføring i livet på de finske skogsgårdene i 1850-åra. Matmangelen henger som en stadig trusel over menneskene, og alle, selv de minste, må slite hardt for å holde nøden fra livet. Tids- og miljøbildet er kombinert med en vakker og troverdig skildring av unge Heikkis pubertet, hans opplevelse av de voksne og voksent arbeidsliv, hans forestillinger om overfloden i Finnmark, hans første seksuelle erfaringer.

Angående de store linjer i tidsbildet så blir man litt mistenksom når forfatteren innledningsvis tilstår den hårreisende ubehjelpelighet at han har vært nødt til å forlengje Krimkrigen for å få tids-skjøemaet til å stemme. Og når hovedpersonen dessuten har nørt om Leningrad (s. 65) 15 år før Lenin ble født, begynner man ytterligere å tvile på om forfatterens kildestudier og innlevelse i miljøet er tilstrekkelig.

Men skildringen av livet på gårdene, tjærebrenningen, vedhogsten, matlagingen, virker troverdig nok. Fortellingen er dessuten tett og stram og poengtert, og den er lagt fram i en rolig, rytmisk stil som kler stoffet godt og som ofte er innfallsrik, varm og poetisk.

Romanen står bra på egne bein, men må i første rekke leses som et startgrunnlag, en redegjørelse for de krefter som dels tvinger, dels lokker Heikki ut til kysten, og en redegjørelse for hvilke retter han trekker etter seg dit. Boka slutter med at Heikki kommer til Vadsø, og i neste bind får vi formodentlig vite hva som skjer med ham der. Da vil vi også få vite om de tydelige tiløp til tradisjonell kven-heroisme i første bind, vil bli fulgt opp.

Hans Kr. Eriksen: *Den lange brødvegen*. Tiden Norsk Forlag/Nordnorsk Forfatterlag 1978. 140 s.
Idrar Kristiansen: *Svanevinger i nord*. Grøndahl & Søns Forlag 1978. 152 s.

< Forrige utgave | Neste treff | Neste utgave >

Dagbladet

7.3.1979